

Аміна ГАСЕМ,

orcid.org/0009-0002-4947-1957

викладач, аспірант кафедри дизайну тканин та одягу

Харківської державної академії дизайну і мистецтв

(Харків, Україна) aminagasem515@gmail.com

ЕКОЛОГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ ДЕКОНСТРУКТИВІЗМУ В ДИЗАЙНІ ОДЯГУ

У статті досліджуються теоретичні та практичні засади проектування одягу в контексті концепції захисту екології та інноваційних технологій. Ідеї екологічного проектування одягу розглядаються з точки зору переосмислення сталих практик і креативного, деконструктивного підходу до створення новітніх колекцій одягу в загальному розумінні. Це складний і багатогранний процес, який вимагає синтезу різних галузей промисловості та гармонійного поєднання між екологічними, функціональними, економічними та естетичними факторами. В статті наведені практичні приклади ефективного застосування принципів та ідей екологічного проектування в сучасних дизайн-практиках. Окреслено основні стратегії екологічних підходів до проектування і виготовлення одягу. Розглянуто основні концепції «екологічної моди», які сприяють покращенню ситуації із забрудненням навколишнього середовища. Також наведено «свідомі» методи щодо екологічного проектування в контексті сучасного креативного моделювання та переосмислення конструктивного формування в дизайні одягу (дбайливе використання, повторне вживання, вторинна переробка). Аргументовано та проілюстровано характерні ознаки застосування методів екологічного проектування та прийомів деконструкції у творчості таких відомих брендів одягу, як: іспанська компанія «Екоалф», мексиканська дизайнерка Карла Фернандес, американський дизайнер Джейкоб Олмендо, італійський бренд Міу Міу, французький бренд Мартін Марджієлла. Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає в системному розгляді основних ознак екологічної моди в контексті концептуального дизайну та специфіки його застосування в дизайні одягу. Результати дослідження можуть бути корисними для створення сучасних колекцій одягу, які, в свою чергу, привертають увагу сучасного суспільства до проблем з екологією в світі.

Ключові слова: екологічна мода, проектування одягу, креативний дизайн, деконструкція, формування.

Amina HASEM,

orcid.org/0009-0002-4947-1957

Lecturer, Postgraduate student at the Department of Fabric and Clothing Design

Kharkiv State Academy of Design and Art

(Kharkiv, Ukraine) aminagasem515@gmail.com

ECOLOGICAL CONCEPT OF DECONSTRUCTIVISM IN FASHION DESIGN

This article explores the theoretical and practical foundations of fashion design in the context of the concept of environmental protection and innovative technologies. The ideas of ecological clothing design are considered in terms of rethinking sustainable practices and a creative, deconstructive approach to creating the latest clothing collections in a general sense. This is a complex and multifaceted process that requires a synthesis of different industries and a harmonious combination between environmental, functional, economic, and aesthetic factors. The article provides practical examples of the effective application of environmental design principles and ideas in modern design practices. The main strategies of ecological approaches to the design and manufacture of clothing are outlined. The article also presents “conscious” methods of ecological design in the context of modern creative modeling and rethinking of constructive shaping in fashion design (careful use, reuse, recycling). The scientific novelty of the research results lies in the systematic consideration of the main features of ecological fashion in the context of conceptual design and the specifics of its application in fashion design. The results of the study can be useful for creating modern fashion collections of clothing that, in turn, draw the attention of modern society to environmental problems in the world.

Key words: ecological fashion, fashion design, creative design, deconstruction, shape formation.

Постановка проблеми. Дослідити тему екологічної концепції в дизайні одягу, висвітлити еко-тренди, проаналізувати деконструктивні прийоми у створенні екологічних дизайн-продуктів.

Аналіз досліджень. Дослідження екологічного аспекту в дизайні одягу, концептуальний підхід до

екологічного проектування розглянуто, історію та теорію еко-дизайну висвітлюють у своїй роботі «Екологічний дизайн в індустрії моди початку XXI ст.» З. Тканко та О. Тканко. Питання декорування, повторного використання речей і апсайклінгу розглянуто у статті «Масова кас-

томізація одягу як концепція індивідуалізації в сучасних дизайн-практиках» О. Лагоди, В. Гурдіної, В. Пасечник. Також, креативний ремонт одягу і його екологічне використання розкрито в зарубіжному виданні японської авторки Хікару Ногучі, яка окреслює основні прийоми та принципи ремонту та декорування одягу (Noguchi, 2022: 104). Складне формоутворення та прийоми сучасного проектування одягу розглянуто в роботі К. Пашкевич, М. Колосніченко та Хапанцевої (Пашкевич, 2015: 217).

Теоретичні, практичні та естетичні напрями екологічного дизайну, застосування інноваційних технологій в модній індустрії розглянуто в роботах О. Лагоди та Х. Шевчук. Питання експериментального конструювання спостерігаються в наукових дослідженнях І. Єременко та А. Гахової «Принципи Zero-Waste в практичній діяльності дизайнерів (на прикладі модної індустрії)». Серед зарубіжних видань увагу привертає праця щодо японської авангардної моди А. Fukai «Future beauty 30years of japanese of fashion», в якій досліджується концептуальність та унікальність формотворчих підходів, крою та розробки тканин. А. Fukai аналізує творчість таких відомих японських дизайнерів як Іссей Міяке, Рей Кавакубо та Йодзи Ямамото, їх вплив на розвиток світової індустрії моди в другій половині ХХ ст., а також розвиток концептуального костюму в японській традиції завдяки пошукам нового покоління дизайнерів. Серед праць закордонних дослідників варто зазначити монографію Р. Jackson «Complete pleats. Pleating Techniques for Fashion Architecture, and Design». Автор окреслив поєднання паперопластики, оригамі і fashion-дизайну в контексті формоутворюючих засобів. Він описав технологічні прийоми виконання різноманітних форм як в архітектурі, так і в дизайні одягу – серед яких, зокрема, принципи Zero waste. У виданні «Fashion Futures» він описує нові напрямки і процеси дизайну, новаторські практики, які створюють революційний рух в моді ХХІ століття (Quinn, 2012: 240).

Мета статті – дослідити прояви деконструкції в екологічному проектуванні одягу, проаналізувати практичне застосування проявів деконструктивізму в сучасному дизайні костюму та його формотворчих процесах, обґрунтувати застосування прийомів деконструкції в екологічній моді як актуального засобу в створенні нових технік, форм і образів.

Виклад основного матеріалу. Швидкий розвиток науково-технічного прогресу спри-

чинив великі зміни в навколишньому середовищі. Коли суспільство почало звертати увагу на екологічний аспект життя, одразу почала розвиватися екологічна мода (*sustainability*). З англійської *sustainability* перекладається як екологічна стабільність (Стійка мода: веб-сайт вікіпедія), тобто, безпечне використання природних ресурсів, розраховане на довгострокову перспективу або фактори, що забезпечують екологічну та соціальну безпеку. Це філософія сучасного дизайну, яка ґрунтується на соціальній відповідальності, екологічній свідомості та культурі.

Оскільки у світі зараз відбувається технологічна революція, світ моди також не є виключенням. З'являються альтернативні екологічні варіанти виготовлення одягу, тканин, взуття та прикрас. Так звані «веганські» вироби із шкіри яблук, взуття із шкіри ананасів, тканина, яка накопичує енергію сонця, сумки з пальмового листя тощо. Таким чином екологічна концепція стає головним трендом в сучасному світі моди. Отже органіка і органічні вироби стають переосмисленням (деконструкцією) систем виготовлення сучасних виробів і їх переробки.

Медійне століття впевнено продовжує наповнювати людство новими кодами спілкування та існування. Штучні стандарти і традиційні поняття про одяг, функціональність, моду і «модні речі» переглядаються та переосмислюються на початковому етапі створення. Так, в колекціях ультрамодних дизайнерів спостерігаються тенденції багатофункціонального одягу, які переосмислюють старе стереотипне мислення про зовнішність людини і її сексуальність та потреби (рис. 1). Вони перебудовують образ та звички сучасної людини і суспільства в цілому, прийомами деконструкції, при цьому віддаючи перевагу саме екологічному тренду.

Рис. 1. Колекція Ірини Джус(DZHUS) SS-22

Розглядаючи питання переосмислення сучасного буття, можна відзначити три концепції «екологічної моди», на що саме спираються науковці, для того щоб дослідити і покращити стан навколишнього середовища, а саме:

– Концепція технології виготовлення тканій сировини;

– Концепція «екологічного проектування» і переробки одягу;

– Концепція «правильної» експлуатації одягу:

Концепція технології виготовлення одягу включає в себе декілька стратегій. Стратегія «виготовлення» екологічної концепції технології виготовлення полягає саме використання природних ресурсів, тобто виробництво сировини для тканин відбувається виключно органічними засобами. Це рослини, які вирощують на спеціальних плантаціях (рис. 3). Друга стратегія «органічної переробки» – це переробка органічних відходів, наприклад, тканина яка виготовлена з водоростей та целюлози (рис. 2 а,б) або зі шкіри ананасів слугує відмінною альтернативою синтетичних тканин або натуральної шкіри. Третя стратегія «неорганічної переробки» – це виготовлення тканій сировини зі сміття та побутових відходів, яке

забруднює нашу планету. Наприклад, іспанська компанія модного одягу Esoalf використовує саме такий прийом: вона виробляє тканини з пластикового сміття, піднятого з глибин Середземного моря і шиє з них одяг (рис. 4). Проект має назву «Переробка океанічного сміття» (Upcycling the Oceans).

Концепція екологічного проектування і переробки одягу базується саме на експериментальних методах проектування і саме з цього постає питання деконструкції. *Деконструкція* є прийомом перебудови, переосмислення в глобальному сенсі, в дизайні одягу, зокрема. Отже, проблеми екології в світі призвели до якісної зміни дизайну, на перший план виходить скорочення надмірної кількості продуктів дизайну та формування нових потреб в суспільстві. Екологічна мода, перш за все, орієнтована на використання безвідходних технологій, використання безпечних та екологічних продуктів та скорочення споживання.

Актуальним напрямком екологічної моди, так званої, «стійкої моди» є дизайн одягу за принципом «zero-waste» (нуль відходів). В основі цього деконструктивного принципу є безвідходне виробництво та повторне використання матері-

Рис. 2. а) Колекція Conscious Exclusive від H&M, створена з водоростей та целюлози;
б) Одяг на манекені з пальмового дерева французького дизайнера Патріка Лафронтьєра

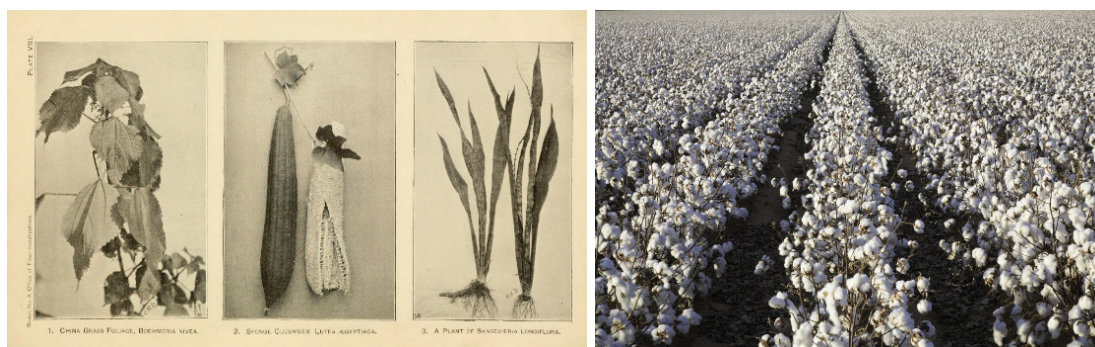

Рис. 3. Описовий каталог корисних прядильних рослин світу. 1897.
Фотограф – Чарльз Річардс Додж, 1847–1918

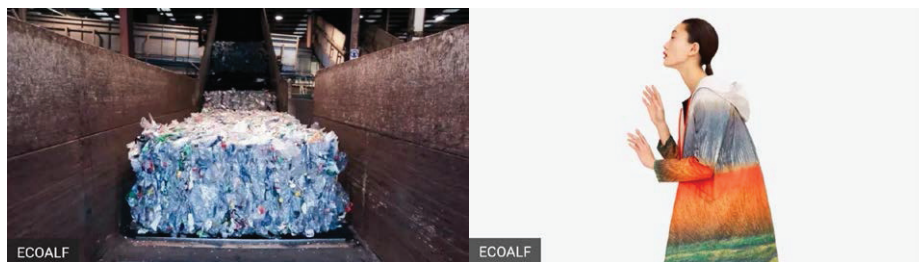

Рис. 4. Компанія Esoalf зробила революцію у виробництві одягу: вони шують свої моделі з переробленого океанічного сміття

алів. Zero-waste – це «практична теорія того, як відіграти максимальну ефективність від використання ресурсів» (Пол Палмер 1974 р).

Кожна свідомо практика дизайну zero-waste бере свій початок зі знань традиційного стародавнього крою. Яскравим прикладом є творчість мексиканської дизайнерки Карли Фернандес (Carla Fernandez), яка ґрунтується на дослідженні традиційного мексиканського одягу. Вона пояснює свій дизайн: «що втрата навіть частини тканини руйнує цілісність історії, що була закладена в площину тканини, як і традиційний код, який небажано роз'єднувати на частини (Тканко, 2019: 165). Карла співпрацює з корінними майстрами, які плетуть тканини спеціально для неї. Деталі крою такого одягу зберігають автентичну інформацію про одяг (рис. 5).

Отже, підхід дизайнерки – це поєднання традиційних технологій з сучасним поглядом, тобто, застосування надбань попередніх поколінь і трансформації їх у сучасний одяг за допомогою техніки zero-waste.

Концептуальний підхід до екологічного проектування з нульовими відходами тканини дозволяє переглянути використання природних ресурсів і почати пошуки нових креативних дизайнерських рішень (рис. 6), які відкривають інноваційні підходи до засобів формоутворення, які зберігають екологію навколишнього середовища. Модна індустрія є найбільш затратною щодо використання матеріалів під час виробництва одягу і текстильних виробів саме на стадії його проектування (Jackson, 2015: 282). Тому обов'язковим є аналіз теоретичних досліджень і практичних пошуків

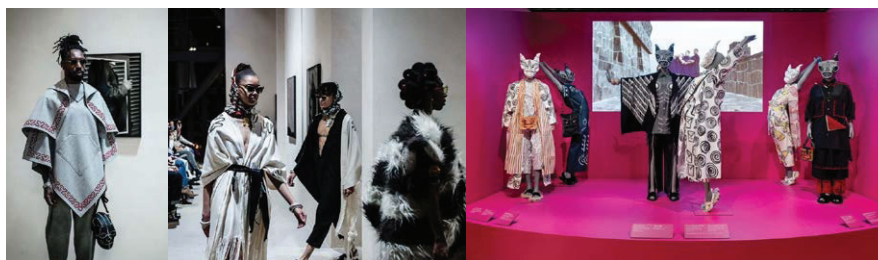

Рис. 5. Виставка-показ колекції Carla Fernandez AW-2023

Рис. 6. Принципи крою – Zero waste

створення модного одягу з мінімальними відходами і як слідство, ресурсними затратами. Формоутворення «безвідходного» одягу чітко демонструє взаємозв'язок між формою і шириною тканини і дозволяє знаходити дизайнерам нові шляхи креативного дизайну одягу (Quinn, 2012: 176) (рис. 6).

Ще один приклад екологічного проектування і переробки одягу в контексті деконструктивного пошуку, тобто переосмислення складу тканин, його функціональності, фактурності та процесу подальшої переробки. Американський дизайнер Джейкоб Олмендо винайшов спосіб виготовлення «живої тканини» (рис. 7). У його колекції рослинність росте з органічної тканини нейтральних тонів, яка тако ж жива, як і моделі, які її носять. Отже, цей винахід слугує великим поштовхом до подальшої розробки текстильних матеріалів, які допомагають зберегти довкілля чистим і зберігають естетичні та функціональні властивості одягу. Власне це є концепцією деконструктивного підходу до загального проектування одягу і моди в цілому.

Концепція «правильної» експлуатації одягу, перед усім, це відповідальне ставлення до природи, її ресурсів і людей, задіяних у виробництві речей. В контексті деконструктивізму вторинна переробка речей є безмежним простором для твор-

чих ідей і їх реалізації. Так, наприклад, повторне використання або *upcycling*. На сьогодні є один із головних трендів за останні роки. У 2020 році бренд Miu Miu представив світу унікальну колекцію *Upcycled* (Офіційний сайт Miu Miu), яка була створена з безіменних знахідок, які дизайнери знаходили на ринках вінтажного одягу та у магазинах *second hand* по всьому світу. І в цьому полягає головна ідея *upcycling*-колекцій – використання старих речей для створення абсолютно нового одягу (Brown, 2010: 72), який практично неможливо відтворити, який є унікальним.

Успішно удосконалюють «безвідходне виробництво» бренд М. Марджієлла (Maggiela, 2009: 328). Він один з перших став застосовувати цей деконструктивний прийом у своїх колекціях як приклад повторного використання та переробки можна визначити такі роботи: жилет з розбитої тарілки та майка зі старих рукавичок колекції весна-літо 2001 року (рис. 8).

Ідея раціонального використання ресурсів та створення безвідходної системи лежить в основі теорії циркулярної економіки. Попри складнощі, вторинна переробка має також явні переваги, в тому числі велику ексклюзивність (Гасем, 2024: 119). Якщо раніше однаковість сприймалась як норма, то зараз одяг, який відрізняється і

Рис. 7. Колекція Jakob Olmendo, New York 2016

Рис. 8. Колекція Miu Miu upcycled SS 2024

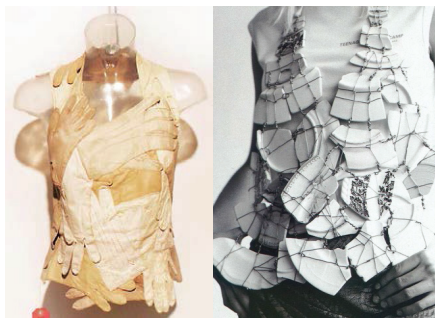

Рис. 9. Martin Margiela, Spring-Summer 2001

має свою унікальність, стає новим трендом. Так деконструктивні прийоми (в контексті креативного підходу до проектування одягу) і екологічний напрямок впливає на сучасний розвиток технологічного процесу в модній індустрії. Як наслідок, сприяє формування нової «екологічної» свідомості в сучасному суспільстві.

Висновки. Розвиток стійкої (екологічної) моди охоплює все більше аспектів в житті людини (Lahoda, 2017: 120). Головним чинником цього розвитку безпосередньо є дизайнери, тобто їх індивідуальний підхід до екологічності. Саме людина (дизайнер) обирає напрямок розвитку своєї діяльності, який формує власну філософію і впливає на глобальні процеси в світі. Саме тому, важливо дослідити впровадження екологічної технології у виготовлення одягу від самого початку, отже, всі еко-інновації фактично стають потужним поштовхом активного розвитку креативних дизайнерських ідей.

Отже, концепції «екологічної моди» безпосередньо пов'язані один з одним, так як це без-

перервний процес – від витоків до реалізації готового дизайн-продукту. Так, на початковому етапі створення стратегія «екологічності», виготовлення органічної сировини і стратегія «переробки», процес переробки неорганічного сміття, змушує дизайнерів орієнтуватися на ті чи інші прийоми проектування, які пов'язані, власне, з якістю тканин. Враховуючи такі важливі чинники, як: гармонійне поєднання функціональних, конструктивних, естетичних, технологічних та економічних факторів з точки зору екології при створенні дизайнерських речей. Результат такого проектування, власне, стає оригінальні підходи до формотворчого процесу в дизайні одягу з використанням як натуральних, так і перероблених матеріалів та інноваційних еко-технологій, основний меседж якого, привернення уваги сучасного суспільства до проблем екології в світі і якомога скоріше зменшити негативний вплив на природу, що, власне і потребує ретельного вивчення цього питання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гасем А. Рациональні та ірраціональні аспекти формоутворення на засадах деконструктивізму в індустрії моди. *Art and design*. 2024. №2 (26). С. 110–120. DOI:<https://doi.org/10.30857/2617-0272.2024.2.111>.
2. Гахова А.Ю., Єременко І.І. Вплив екологічних проблем на задачі дизайну одягу. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. 2021. №8. С. 466–467.
3. Гурдіна В.В., Варич Є. Екологічні інновації в дизайні одягу. *Актуальні проблеми сучасного дизайну* : зб. матеріалів доп. сучасн. V Міжнар. наук.-практ. конф., 27 квітня 2023 р. Київ: КНУТД, 2023. С. 188–190.
4. Єременко І.І., Гахова А.Ю. Принципи Zero-Waste в практичній діяльності дизайнерів (на прикладі модної індустрії). *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип 35, т.2. С. 16–25.
5. Лагода О.М., Гурдіна В.В., Пасечник В.А. Масова кастомізація одягу як концепція індивідуалізації в сучасних дизайн-практиках. *Art and design*. 2021. №2 (14). С. 129–140. DOI: <https://doi.org/10.30857/2617-0272.2021.2.12>.
6. Пашкевич К.Л., Колосніченко М.В., Хапанцева О.С. Застосування сучасних методів для проектування колекцій одягу складних форм. *Теорія та практика дизайну. Технічна естетика*. 2015 Вип. 8. С. 217–220.
7. Стійка мода: веб-сайт вікіпедія URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення 13.11.2024).
8. Офіційний сайт Miu Miu. URL: <https://www.miumiu.com/ww/en/miumiu-club/special-projects/miu-miu-upcycled-denim-collection.html> (дата звернення 14.11.2024).
9. Тканко З., Тканко О. Екологічний дизайн в індустрії моди початку XXI ст. *Вісник ЛНАМ*. 2019. № 39. С. 161–169.
10. Шевчук Х.І. Деконструкція в дизайні одягу: застосування інноваційних матеріалів. *Актуальні проблеми сучасного дизайну* : зб. матеріалів доп. сучасн. V Міжнар. наук.-практ. конф., 27 квітня 2023 р. Київ: КНУТД, 2023. С. 252–255.
11. Brown, S. *Refashioned: Cutting-edge clothing from upcycled materials*. London. Laurence King Publishing, 2013. 208 p.

12. Fukai A, Vinken B. *Future beauty 30 years of Japanese of fashion*. London. Marrell, 2010. 256 p.
13. Gevinson T. *Pattern: 100 Fashion Designers, 10 Curators*. London-New York. Phaidon, 2013. 432 p.
14. Jackson, P. *Complete pleats: Pleating techniques for fashion architecture, and Design*. London. Laurence King Publishing, 2015. 304 p.
15. Lahoda, O., Tokar, M., Hurdina, V., Bondarenko, B., & Ieremenko, I. Ecodesign and initiatives of sustainable development in the dimension of passion of artistic and design creativity. *Amazonia Investiga*, 2023. №.12(65), P. 212-218. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2023.65.05.20>.
16. Lahoda O. Innovating technologies in modern fashion design. Theory and practice of design. *Technical aesthetics*. Issue 2017. №.11. P. 108-119. URL: <https://jrn1.nau.edu.ua/index.php/Design/article/view/11884>.
17. Margiela M. *Maison Martin Margiela. Contribution by Jean-Paul Gaultier, Susannah Frankel, Andree Putman and Vanessa Beecroft*. Maison Martin Margiela Maison. New York. Rizzoli. 2009. 368 p.
18. Noguchi H. *Creative Mending: Beautiful Darning, Patching and Stitching Techniques*. Japan. Tuttle. 2022. 104 p.
19. Quinn B. *Fashion Futures*. London-New York. Marrell Publishers, 2012. 240 p.

REFERENCES

1. Hasem, A. (2024) Ratsionalni ta irratsionalni aspekty formoutvorennia na zasadakh dekonstruktyvizmu v industrii mody. [Rational and Irrational Aspects of Formation on the Basis of Deconstructivism in the Fashion Industry]. *Art and design*, 2(26). 110-120. DOI: <https://doi.org/10.30857/2617-0272.2024.2.111> [in Ukrainian].
2. Hakhova A.Y., Yeremenko I.I. (2021) Vplyv ekolohichnykh problem na zadachi dyzaynu odiahu. [Influence of environmental issues on clothing design tasks]. *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal «Hraal nauky»*. 8. 466–467 [in Ukrainian].
3. Hurdina V.V., Varych Y. (2023) Ekolohichni innovatsii v dyzaini odiahu [Environmental innovations in fashion design]. Aktualni problemy suchasnoho dyzainu : zb. materialiv dop. suchasn. V Mizhnar. nauk.-prakt. konf., 27 kvitnia 2023 r. Kyiv, KNUTD, 188-190. [in Ukrainian].
4. Yeremenko I.I., Hakhova A.Y. (2021) Pryntsypy Zero-Waste v praktychnii diialnosti dyzaineriv (na prykladi modnoi industrii). [Zero-Waste principles in the practical activities of designers (on the example of the fashion industry)]. *Aktualni pytannia humanitarntkh nauk*. 35, 2. 16-25 [in Ukrainian].
5. Lahoda O.M., Hurdina V.V., Pasechnik V.A. (2021) Masova kastomizatsiia odiahu yak kontseptsiiia indyvidualizatsiia v suchasnykh dyzain-praktykakh. [Mass customization of clothing as a concept of individualization in contemporary design practices]. *Art and design*, 2 (14). 129–140. DOI: <https://doi.org/10.30857/2617-0272.2021.2.12> [in Ukrainian].
6. Pashkevych K.L., Kolosnichenko M.V., Khapantseva O.S. (2015) Zastosuvannia suchasnykh metodiv dlia proektuvannia kolektsii odiahu skladnykh form. [Application of modern methods for designing clothing collections of complex shapes]. *Teoriia ta praktyka dyzainu. Tekhnichna estetyka*. 8. 217-220 [in Ukrainian].
7. Stiika moda: eb-sait vikipediia [Sustainable fashion: Wikipedia website]. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> [in Ukrainian].
8. Ofitsiinyi sait Miu Miu [Miu Miu official site]. URL: <https://www.miumiu.com/ww/en/miumiu-club/special-projects/miu-miu-upcycled-denim-collection.html> [in Ukrainian].
9. Tkanko Z., Tkanko O. (2019) Ekolohichni dyzain v industrii mody pochatku XXI st [Ecological design in the fashion industry of the early twenty-first century]. *Visnyk Lvivskoi natsionalnoi akademii mystetstv*. 39. 161–169. [in Ukrainian]
10. Shevchuk K. I. (2023). Dekonstruksiiia v dyzayni odiahu: zastosuvannia innovatsiinykh materialiv. [Deconstruction in fashion design: the use of innovative materials]. Aktualni problemy suchasnoho dyzainu : zb. materialiv dop. suchasn. V Mizhnar. nauk.-prakt. konf., 27 kvitnia 2023 r. Kyiv: KNUTD. 252–255. [in Ukrainian].
11. Brown, S. (2013) *Refashioned: Cutting-edge clothing from upcycled materials*. London. Laurence King Publishing. 208 p.
12. Fukai A, Vinken B. (2010) *Future beauty 30 years of Japanese of fashion*. London. Marrell. 256 p.
13. Gevinson T. (2013) *Pattern: 100 Fashion Designers, 10 Curators*. Phaidon. London-New York. 432 p.
14. Jackson, P. (2015) *Complete pleats: Pleating techniques for fashion architecture, and Design*. London. Laurence King Publishing. 304 p.
15. Lahoda, O., Tokar, M., Hurdina, V., Bondarenko, B., & Ieremenko, I. (2023). Ecodesign and initiatives of sustainable development in the dimension of passion of artistic and design creativity. *Amazonia Investiga*, 12(65). P. 212-218. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2023.65.05.20>
16. Lahoda O. (2017) Innovating technologies in modern fashion design. *Theory and practice of design. Technical aesthetics*. Issue 11. P. 108-119. DOI: <https://jrn1.nau.edu.ua/index.php/Design/article/view/11884>
17. Margiela M. (2009) *Maison Martin Margiela. Contribution by Jean-Paul Gaultier, Susannah Frankel, Andree Putman and Vanessa Beecroft*. Maison Martin Margiela Maison. New York. Rizzoli., 368 p.
18. Noguchi H. (2022) *Creative Mending: Beautiful Darning, Patching and Stitching Techniques*. Japan. Tuttle. 104 p.
19. Quinn B. (2012) *Fashion Futures*. London-New York. Marrell Publishers. 240p.